

ПВНЗ УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА

Кафедра цивільного права і процесу

Робоча програма навчальної дисципліни

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

ОБОВ'ЯЗКОВА ДИСЦИПЛІНА

Освітньо-професійна програма першого рівня вищої освіти та освітньо-кваліфікаційна програма за спеціальністю 081 «Право»

Розробник: Книш В. В., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету університету 30 серпня 2018 року (протокол № 1).

Завідувач кафедри:

доктор юридичних наук

_____ С. О. Короед

30 серпня 2018 р.

ВСТУП

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування основних знань студентів про правове регулювання суспільних відносин щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки і основних умінь по застосуванню екологічного законодавства.

Для досягнення мети поставлені наступні **завдання**:

- формування у студентів розуміння особливостей сучасного екологічного права України;
- розуміння студентами співвідношення екологічного права з іншими галузями національного права України;
- усвідомлення витоків еколого-правового регулювання та тенденцій їх розвитку;
- знання системи екологічного права, його підгалузей, інститутів та еколого-правових норм;
- конструктивний аналіз окремих проблемних інститутів сучасного екологічного права України.

Результати навчання. Згідно з вимогами освітньо-професійних та освітньо-кваліфікаційних програм студенти повинні **знати**:

- предмет, метод, принципи, систему, джерела екологічного права;
- об'єкти і суб'єкти екологічного права; екологічні права та обов'язки громадян;
- функції та систему органів управління і контролю у сфері охорони навколишнього середовища;
- правові заходи охорони навколишнього природного середовища;
- правовий режим охорон та використання природних об'єктів і природних ресурсів.

вміти:

- працювати з науковою та методичною літературою, нормативними джерелами та критично оцінювати їх;
- визначати коло суспільних відносин, що виникають в процесі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- тлумачити екологічне законодавство;
- застосовувати на практиці норми екологічного права.

Пререквізити: вивчення даної навчальної дисципліни студент розпочинає, прослухавши такі навчальні дисципліни, як: теорія держави і права; конституційне право; адміністративне право; цивільне право; кримінальне право.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Освітньо-професійна програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ESTS – 4	Освітньо-професійна програма другого рівня вищої освіти та освітньо-кваліфікаційна програма за спеціальністю 081 «Право»	Обов'язкова (базова)	
Кількість модулів – 2		Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120		4-ий	4-ий
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи – 6		Лекції	
		26	6
		Практичні, семінарські	
		26	2
		Самостійна робота	
		68	112
Вид контролю: екзамен			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 1/1,5

для заочної форми навчання – 1/8.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточне оцінювання студентів на семінарських заняттях здійснюється за чотирьох бальною шкалою, де «2» - незадовільно; «3» - задовільно; «4» - добре; «5» – відмінно. Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться у тестовій формі і оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС:

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90-100 балів	5 «відмінно»	A
80-89 балів	4 «дуже добре»	B
65-79 балів	4 «добре»	C
55-64 бали	3 «задовільно»	D
50-54 бали	3 «достатньо»	E
35-49 балів	2 «незадовільно»	FX
1-34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод, презентації, метод проектної роботи. Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;
- 2) розв'язування задач;
- 3) підготовкою наукових статей;
- 4) презентацій та виступів на наукових заходах;
- 5) підсумкового екзамену у тестовій формі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Загальна частина екологічного права України.

Загальні засади використання та охорони природних територій та об'єктів

Тема 1. Предмет, метод, принципи та система екологічного права

Особливості та форми взаємодії суспільства із природою. Екологічна політика України: проблеми правового регулювання. Правові аспекти екологічної реформи і роль права в її забезпеченні. Поняття екологічного права. Становлення екологічного права. Предмет і об'єкти екологічного права. Метод правового регулювання екологічних відносин. Принципи екологічного права. Система екологічного права. Екологічне права як галузь права і як галузь законодавства. Співвідношення екологічного права з іншими галузями права. Екологічне право як наука і як навчальна дисципліна. Сучасні концепції екологічного права. Перспективи розвитку екологічного права.

Тема 2. Джерела екологічного права

Загальна характеристика джерел екологічного права: поняття і види. Конституція України в системі джерел екологічного права. Закони України як джерело екологічного права. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права. Нормативні акти органів місцевого самоврядування в галузі екології. Міжнародні договори як джерела екологічного права. Розвиток екологічного законодавства. Проблеми кодифікації екологічного законодавства.

Тема 3. Екологічні права та обов'язки громадян

Загальна характеристика правового регулювання екологічних прав та обов'язків громадян. Поняття і види екологічних прав громадян. Конституційні екологічні права громадян. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Право на екологічну інформацію. Право на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля. Право громадян на одержання екологічної освіти. Право громадян на об'єднання в громадські природоохоронні (екологічні) формування. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Охорона та форми захисту екологічних прав громадян. Обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Тема 4. Правові засади управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Поняття та зміст управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Види та форми управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Поняття державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Система органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Органи державного управління загальної компетенції: система, повноваження. Органи державного управління спеціальної компетенції: система, повноваження. Участь громадськості в управлінні природокористуванням і охороною природи. Взаємодія державного і громадського управління в галузі екології.

Тема 5. Функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Поняття та види функцій управління в галузі охорони довкілля. Екологічний моніторинг. Екологічне програмування. Екологічне прогнозування. Облік у галузі природокористування та охорони довкілля. Кадастри природних ресурсів. Інформування в сфері охорони навколишнього природного середовища. Стандартизація та нормування. Екологічний контроль: поняття, завдання, види. Екологічне ліцензування. Екологічний аудит. Інші функції екологічного управління.

Тема 6. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля

Нормативно-правове забезпечення проведення оцінки впливу на довкілля. Поняття, мета, завдання та принципи оцінки впливу на довкілля. Об'єкти і суб'єкти оцінки впливу на довкілля. Порядок проведення оцінки впливу на довкілля. Звіт з оцінки впливу на довкілля.

Тема 7. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Поняття та функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Підстави і умови юридичної відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища. Поняття, склад та види екологічних правопорушень. Види юридичної відповідальності за екологічні

правопорушення. Кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.

**Змістовий модуль II. Особлива частина екологічного права України.
Особливості використання та охорони окремих видів природних територій
та природних об'єктів**

Тема 8. Правові засади охорони і використання вод

Правове забезпечення охорони та використання вод. Води як об'єкт правової охорони і використання. Управління і контроль у сфері охорони та використання вод. Поняття права водокористування. Види і порядок водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Правові заходи охорони вод. Організаційно-економічні заходи забезпечення раціонального використання та охорони вод. Охорона вод від забруднення, засмічення та вичерпання. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства. Правова охорона і використання річок та підземних вод.

Тема 9. Правові засади охорони та використання лісів

Правове забезпечення охорони та використання лісів. Ліси як об'єкт правової охорони і використання. Управління і контроль у сфері охорони та використання лісів. Право власності на ліси. Поняття права лісокористування. Види права лісокористування. Права і обов'язки лісокористувачів. Використання лісових ресурсів. Завдання і зміст організації лісового господарства. Правові заходи охорони лісів. Правові вимоги щодо відтворення і відновлення лісів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

**Тема 10. Правові засади формування, збереження та використання
національної екологічної мережі України**

Поняття та основні складові національної екологічної мережі України. Правове забезпечення управління, охорони та використання природно-

заповідного фонду України, курортів та лікувально-оздоровчих територій, рекреаційних зон і територій. Поняття природно-заповідного фонду України. Поняття курортів та лікувально-оздоровчих територій. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Види курортів. Поняття, склад та види рекреаційних зон. Особливості правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Порядок і умови створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, оголошення територій курортними та лікувально-оздоровчими. Вимоги щодо створення рекреаційних зон. Нормативи та стандарти в галузі рекреації. Управління і контроль у сфері охорони та використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Управління курортною справою та контроль в галузі охорони і використання курортних та лікувально-оздоровчих територій. Використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Особливості правового режиму окремих рекреаційних зон і територій: зелених зон, туристичних баз, будинків рибалок та мисливців. Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, курортів, лікувально-оздоровчих територій, рекреаційних зон. Юридична відповідальність за порушення правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, курортів та лікувально-оздоровчих територій, рекреаційних зон.

Тема 11. Правові засади охорони та використання надр

Правове забезпечення охорони та використання надр. Надра як об'єкт правової охорони і використання. Співвідношення державного фонду надр та державного фонду родовищ корисних копалин. Види корисних копалин. Управління і контроль у сфері охорони та використання надр. Поняття та види права користування надрами. Права та обов'язки надрокористувачів. Правові заходи щодо охорони надр. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Тема 12. Правові засади охорони та використання тваринного і рослинного світу

Правове забезпечення охорони та використання тваринного світу. Тваринний світ як об'єкт правової охорони і використання. Управління і контроль у сфері охорони та використання тваринного світу. Право власності на об'єкти тваринного світу. Поняття і види користування тваринним світом. Правове регулювання ведення мисливського господарства та полювання. Правове регулювання ведення рибного господарства та рибальства. Правові заходи охорони тваринного світу. Червона книга України. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Правове забезпечення охорони та використання рослинного світу. Рослинний світ як об'єкт правової охорони і використання. Управління і контроль у сфері охорони та використання рослинного світу. Поняття та форми використання природних рослинних ресурсів. Відтворення природних рослинних ресурсів. Правові заходи охорони рослинного світу. Особливості охорони рідкісних і зникаючих видів рослин. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Тема 13. Правові засади охорони та використання атмосферного повітря

Правове забезпечення охорони та використання атмосферного повітря. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони і використання. Управління і контроль у сфері охорони та використання атмосферного повітря. Нормативи і стандарти в галузі охорони атмосферного повітря. Правові заходи щодо охорони атмосферного повітря. Регулювання викидів забруднюючих речовин зі стаціонарних і пересувних джерел. Правова регламентація діяльності, що впливає на погоду і клімат. Організаційно-економічні заходи забезпечення охорони атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення законодавства про атмосферне повітря.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Всього	у тому числі				Всього	у тому числі			
		л	п	с	с.р.		л	п	с	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль І. Загальна частина екологічного права України. Загальні засади використання та охорони природних територій та об'єктів										
Тема 1. Предмет, метод, принципи та система екологічного права	8	2		2	4	10	2			8
Тема 2. Джерела екологічного права	8	2		2	4	8				8
Тема 3. Екологічні права та обов'язки громадян	8	2		2	4	8				8
Тема 4. Правові засади управління в галузі охорони навколишнього природного середовища	8	2		2	4	8				8
Тема 5. Функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища	10	2		2	6	8				8
Тема 6. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля	8	2		2	4	8				8
Тема 7. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення	10	2		2	6	8				8
Разом за змістовим модулем 1	60	14		14	32	58	2			56

Змістовий модуль II. Особлива частина екологічного права України. Особливості використання та охорони окремих видів природних територій та природних об'єктів										
Тема 8. Правові засади охорони і використання вод	10	2		2	6	10	2			8
Тема 9. Правові засади охорони та використання лісів	10	2		2	6	10				10
Тема 10. Правові засади формування, збереження та використання національної екологічної мережі України	10	2		2	6	12	2		2	8
Тема 11. Правові засади охорони та використання надр	10	2		2	6	10				10
Тема 12. Правові засади охорони та використання тваринного і рослинного світу	10	2		2	6	10				10
Тема 13. Правові засади охорони та використання атмосферного повітря	10	2		2	6	10				10
Разом за змістовим модулем 2	60	12		12	36	62	4		2	56
Екзамен										
Всього годин	120	26		26	68	120	6		2	112

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна (нормативна):

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р.
3. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999р.
4. Кодекс про адміністративні правопорушення України від 7 грудня 1984 р.

5. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.
7. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19 листопада 1992 р. // Голос України. – 1992. – 15 грудня.
9. Про відходи. Закон України від 5 березня 1998 р.
10. Про видобування та переробку уранових руд. Закон України від 19 листопада 1997 р.
11. Про виключну (морську) економічну зону України. Закон України від 16 травня 1995 р.
12. Про використання ядерної енергетики і радіаційну безпеку. Закон України від 8 лютого 1995 р.
13. Про державну геологічну службу України. Закон України від 4 листопада 1999 р.
14. Про державний контроль за використанням та охороною земель. Закон України від 19 червня 2003 р.
15. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями над ними. Закон України від 18 листопада 1997 р.
16. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії. Закон України від 11 січня 2000 р.
17. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Закон України від 24 лютого 1994 р.
18. Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами. Закон України від 14 вересня 2000 р.
19. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки. Закон України від 21 вересня 2000 р.
20. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань. Закон України від 14 січня 1998 р.

21. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Закон України від 8 червня 2000 р.
22. Про зону надзвичайної екологічної ситуації. Закон України від 13 липня 2000 р.
23. Про екологічний аудит. Закон України від 24 червня 2004 р.
24. Про екологічну мережу України. Закон України від 24 червня 2004 р.
25. Про екологічну експертизу. Закон України від 9 лютого 1995 р.
26. Про курорти. Закон України від 5 жовтня 2000 р.
27. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 9 квітня 1999 р.
28. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 р.
29. Про мисливське господарство та полювання. Закон України від 22 лютого 2000 р.
30. Про правовий режим території, постраждалої від радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від 21 березня 1991 р.
31. Про природно-заповідний фонд України. Закон України від 16 червня 1992 р.
32. Про пестициди і агрохімікати. Закон України від 2 березня 1995 р.
33. Про питну воду та питне водопостачання. Закон України від 10 січня 2002 р.
34. Про поводження з радіоактивними відходами. Закон України від 30 червня 1995 р.
35. Про рослинний світ. Закон України від 9 квітня 1999 р.
36. Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від 28 лютого 1991 р.
37. Про тваринний світ. Закон України від 13 грудня 2001 р.
38. Про транспорт. Закон України від 10 листопада 1994 р.
39. Про туризм. Закон України від 15 вересня 1995 р.
40. Про основи містобудування. Закон України від 16 листопада 1992 р.

41. Про охорону атмосферного повітря. Закон України від 16 жовтня 1992 р.

42. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 р.

43. Про Червону книгу України. Закон України від 7 лютого 2002 р.

44. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання. Закон України від 19 жовтня 2000 р.

45. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.

46. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188.

47. Про Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні. Постанова Верховної Ради України від 22 вересня 1994 р.

48. Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Указ Президента України від 27 грудня 2005 р. №1842/2005.

49. Державна програма «Ліси України» на 2002-2015 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 581.

50. Перелік видів діяльності і об'єктів, що являють собою підвищену екологічну небезпеку. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 554.

51. Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1147.

52. Положенням про державну систему моніторингу довкілля. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р.

53. Положення про Державну службу заповідної справи. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 року № 1000.

54. Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2006 № 1524.

55. Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002р.

56. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 року № 521.

57. Про порядок встановлення нормативів зборів за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 року № 303.

58. Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 1993 р.

59. Такси для обчислення розмірів відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до ЧКУ). Наказ Мінприроди та Держкомлісгоспу від 18 липня 2007 р.

60. Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р.

61. Такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідно фонду України. Постанова КМ України від 21 квітня 1998 р.

62. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Наказ Мінекобезпеки України від 18 травня 1995р.

63. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 року № 88.

64. Про концепцію екологічної освіти України. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2001 року № 13/6 -19.

Додаткова (навчальна):

1. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки. – К. : Знання Прес, 2002.
2. Баб'як О. С., Біленчук П. Д., Чирва Ю. О. Екологічне право України: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. – К. : Атіка, 2001.
3. Барбашова Н. В. Екологічне право України. – Донецьк : Апекс, 2003.
4. Бринчук М. М. Экологическое право. – М., 2004.
5. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юридических учебных заведений. – М : Юристь, 1998.
6. Гетьман А.П., Шульга М.В., Анісімова Г.В., Соколова А.К. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч. посібник. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.
7. Екологічне право України: Академічний курс: Підручник для вищих навчальних закладів/ за ред. Шемшученка Ю. С.- К.: ТОВ „Видавництво „Юридична думка”, 2017. - 848с.
8. Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 438 с.
9. Екологічне право України: підручник / Медведєва М.О., Бондар Л.О., Гавриш Н.С., Годованюк А.В. та ін. – Одеса: «Фенікс», 2012. – 788 с.
10. Екологічне право України: підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Право, 2009.
11. Екологічне право України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / ред. В. К. Попова і А. П. Гетьмана. – Харків, 2001.

12. Екологічне право України. Академічний курс: підручник для студ. вищих навч. закл. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко. – 2-ге вид. – К. : Юридична думка, 2008.

13. Екологічне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. І. Андрейцева. – К. : Істина, 2001.

14. Ерофеев Б.В. Экологическое право: Учебник для вузов. – М.: Новыш Юрист, 1998.

15. Мунтян В.Л. Правова охорона природи УРСР. Навч. пос. – К.: Вища школа, 1982.

16. Петров В.В. Экологическое право России. – М.: Изд-во БЕК, 1995.

17. Экологическое право Украины / отв. ред. А. П. Гетьман, М. В. Шульга. – Харьков : Одиссей, 2007.

18. Экологическое право Украины / под ред. И. И. Каракаша. – Одесса, Латстар, 2001.

19. Ільків Н. В., Гаєцька-Колотило Я.З. Екологічне право України: навч. посіб. – К. : Істина, 2008.

20. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008.

21. Природоресурсне право України. Навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша. – К. : Істина, 2005.

Інтернет-ресурси:

Адреса веб-сайту	Назва веб-ресурсу
1	2
www.president.gov.ua	Президент України
www.rada.gov.ua	Верховна Рада України
www.kmu.gov.ua	Кабінет Міністрів України
www.ccu.gov.ua	Конституційний Суд України
www.scourt.gov.ua	Верховний Суд України
www.sc.gov.ua/	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
www.arbitr.gov.ua	Вищий Господарський Суд України

www.ombudsman.kiev.ua	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
www.rainbow.gov.ua	Рада національної безпеки та оборони України
www.minjust.gov.ua	Міністерство юстиції України
www.vru.gov.ua	Вища рада юстиції України
www.gp.gov.ua	Генеральна прокуратура України
www.cvk.gov.ua	Центральна виборча комісія України
www.uba.kiev.ua	Асоціація правників України
www.pravosud.org.ua	Українське правосуддя
www.nplu.kiev.ua	Національна парламентська бібліотека України
www.uamedia.visti.net/go	Газета «Голос України»
www.uamedia.visti.net/uk	Газета «Урядовий кур'єр»
www.pravo.biz.ua	Електронна бібліотека з правознавства
www.pravo.org.ua	Центр політико-правових реформ
www.chitalka.info	Електронні підручники он-лайн/ Право
www.uapravo.org	Правовий журнал
www.nau.kiev.ua	Нормативні акти України - законодавство для
www.cmlaw.com.ua	Юридична компанія «Чечель, Маллаєв та Партнери»
www.pravoved.com.ua	Спеціалізований ресурс для правників
www.lawyer.org.ua	Корпорація «Юриспруденція он-лайн»
www.legality.kiev.ua	Інститут проблем законодавства
www.khpg.org	Харківська правозахисна група
www.vybor.8m.com	Судові проблеми (інформація про судову систему, як поводитися в суді, як написати скаргу до Європейського Суду з прав людини)
www.pension.kiev.ua	Пенсійне забезпечення в Україні
legalpro.hypermart.net	Правовий захист (Рішення Конституційного Суду України)
/ konstsudl.html	
www.uapravo.org	UApravo (Сайт корисної правової інформації: є методичні матеріали, закони, юридичні консультації тощо)
www.whoiswho.com.ua	«Хто є хто в Україні?» (Сайт пропонує необхідну контактну інформацію про органи державної влади. Надається довідкова інформація з номерами телефонів, адресами, біографіями чиновників тощо)
www.helsinki.org.ua	Українська Гельсінська спілка з прав людини
www.u21.org.ua	Юрист XXI століття

www.accent.kiev.ua

Політична та економічна інформація про Україну

www.sudova-

Судові рішення

www.coe.kiev.ua

Рішення Європейського суду

www.legal.com.ua

Інформаційно-пошукова система по законодавству